

Bartha Katalin Ágnes

Szabédi és az Unitárius Kollégium

Szabédi László költői útját tekintve meghatározóak voltak a kolozsvári unitárius kollégiumi évek. Az alábbiakban a családi és az iskolai környezet vázolója mellett elsősorban önképzőkori tevékenységére koncentrálok. Minthogy a Szabédi-recepcióból kimaradt a költői zsengek átfogó vizsgálata, a korai költői műhelymunka belső működésére igyekszem rávilágítani. Korai verseinek vizsgálatokor Harold Bloom hatásiszony elméletét tekintem értelmezési keretnek.

Családi környezet (az irodalmi hagyományozódás apáról fiúra szálló története)

Szabédi Székely László szűkebb családjának a története több szállal kötődik az Unitárius Kollégiumhoz, anyai nagyapja révén a kollégiumi önképzőkori tevékenységhez is. A verselés szokásának, az önművelésnek hagyományozódására figyelhetünk, ha apja s anyai nagyapja példáit mint családbeli szellemi mintáit, előképeit igyekszünk megragadni.¹

Őseim neve és társadalmi állapota negyediziglen címmel Székely László nemzetségi táblát készít, melyen mind az apai szabédi Székely család (amely Bethlen Gábortól kapta armális levelét), mind az anyai abrudbányai Rédigér oldal szerepel. Másutt Szabédi László a szabédi Székely család 17. század elejétől levezetett leszármazási tábláját is összeállítja 1828-ig, illetve születéséig; gyűjti a Rédigerekre vonatkozó dokumentumokat is. Egyik ilyen összeállított függelékében írja:

„én 1907-ben május 7-ikén születtem Sáromberkén, hol akkor Édes Apám állomásfőnök volt. Négyéves lehettem, mikor innen Zernestre helyezték. Zernesten kezdtem meg a tanulást. Egy vagy két hónapig járhattam a zernesti állami elemi iskola első osztályába. Ekkor apám, hogy növekvő családjának (haton voltunk testvérek) neveltetését biztosítsa, a kolozsvári Üzletvezetőséghez való áthelyezését kérte, s így Kvárra kerültünk s ott az unitárius elemi fiúiskolában tanultam tovább. Kolozsvárra költözésünk után másodévre kitört a háború. A kollégium épületét tábori kórházzá alakították s egyik nap délelőtt, másik nap délután a Berde Mózes utcai elemi leányiskolát látogattuk. Otthon pedig lassacskán megkezdődött a pénztelenség, s mire gimnáziumba kerültem, végül is – bár szegyenkezve – be kellett látnom, hogy szegények vagyunk. Ám úgy gondoltam, mihelyt a háború befejeződik, minden visszatér a régi kerékvágásba. Nem így történt. Állandósult számunkra a háború, a békét nem vettük tudomásul s folytattuk a várakozást. Lassacskán végére jártam gimnáziumi éveknél (mind a nyolc osztályt a kolozsvári unitárius főgimnáziumban végeztem) s 1925-ben megszereztem az ún. baccalaureatusi fokozatot. Ekkor szembekerültem a pályaválasztás problémájával. Kétségtelen, hogy nagyon

A tanulmány a 2008. május 14-én, Kolozsváron, a XVII. Szabédi Napok keretében szervezett, *A kollégiumok és az irodalom* c. konferencián elhangzott előadás írott változata.

¹ Ebben a narratívában az irodalmi hagyományozódás története voltaképpen egy apáról fiúra szálló történeté válik, mint ahogy az Harold Bloom amerikai irodalomtörténész *The Anxiety of Influence. A theory of Poetry*. Oxford University Press, New York, Oxford 1997 c. művében is olvasható. Az irodalomtörténet ebben a freudianus megközelítésben a fiúk apák elleni lázadásáról szóló történet, amelyből – mint arra a genderszemponyú irodalomtörténet rámutatott – hiányoznak a női minták.

értelmes gyermek voltam. Gondolkozásban igen korán teljes önállóságot vívtam ki magamnak; tetteben annál kevésbé.”²

Édesapja, Székely Sándor (1870–1936) Székely Dénes közepes módú gazda és a papleány gyermekmunkás Anna fiaként csak néhány gimnáziumi osztályt járhatott ki a kolozsvári unitárius kollégiumban, mivel mostohaanyja sokallta tanulási költségeit. Egy darabig segédtanítóskodott és irnokoskodott Szabédon, majd a vasúthoz került. Fia visszaemlékezéseiből tudjuk, hogy sokoldalú autodidakta volt, soha nem mondott le a az önművelés szellemi igényéről, s ezt alkata mellett alighanem az Unitárius Kollégium szellemi műhelyének is köszönhette. Platónt, Spinozát, Rousseau-t, Darwint olvassa, Shakespeare-t, Madáchot, Petőfit jól ismeri, csodálja, felfigyel Rutherford és Einstein eszméire. Szépen verselt, s elbeszélő költemények tervét melengette.

Az apa mellett fontosnak ítéltető anyai nagyapjával, Rédiger Géza (1845–1905),³ unitárius papköltővel, az Erdélyi Irodalmi Társaság tagjával teremtett szellemi kapcsolatot. Visszaemlékezései, életrajzai szerint az unoka igen jól ismerte költészetét: „költői tevékenysége éppen a milléniumi optimizmus éveire esett, Szabolcskát felmagasztalták, őt elsüllyesztették. A legeslegegyszerűbb eszközzel: tudomásul sem vették. Vidéki nyomdákban, saját költségére adta ki verseit, melyekből körülbelül annyi fogyott el, amennyit elajándékozott. Az anyám mindég rajongással beszélt róla s ha más nem, én mindenesetre jól ismertem költészetét.”⁴

Rédiger Géza a 17. századi lengyelországi vallásüldözések idején unitáriussága miatt elűdözött krakkói orvos, Erdélyben menedéket lelt I. György leszármazottja (az első négy generáció családi központja Abrudbánya volt, ahol az orvosi állást elnyerő első Rédiger beilleszkedése gyorsan haladt, ő maga hamarosan házast, földet, bányanyitási jogot, illetve bányát vásárolt, mesés vagyona tett szert; a harmadik generációhoz tartozó nemességszerző II. György már Kolozsvárt a Piac utcában építtetett címeres házat).

A családi legendák között kiemelt helyet foglal el a kisgyermek Rédiger Géza (Szabédi nagyapja) találkozási Petőfi Sándorral. 1849 nyarán a négyéves kisgyerek egy alkalommal, amikor beszalad édesapjához a postahivatalba (a postamesterről, ifj. Rédiger Károlyról és ennek romantikus szerelméről s leányrablásáról Szabédi epikus költeményt is ír: *Magyar polgárlány anyja úri ősről emlékezik*), Petőfi épp feleségétől érkező leveléről érdeklődik. Petőfi meglátván a gyereket, felemeli és megcsókolja: „Nagyra nőj! Ha megnősz, legyen költő belőled!”, majd megáldja a következő szavakkal: „A magyarok Istene élteszen és áldjon meg, fiacskám!” Abrudbányai János, a család krónikása szerint a felnőtt Rédiger Géza a költészet iránti vonzódását s családi boldogságát is Petőfi áldásának tulajdonította.⁵ Rédiger Géza később a kolozsvári Unitárius Kollégiumba jár, Kriza János tanítványa és neveltje, annak a Krizának, aki egykor az 1830-as években alakult kollégiumi olvasótársaság egyik alapító tagja. Kriza és Szentiváni Mihály mellett megindítója volt a kör Viola, később Remény c. folyóiratának.

² Lelőhelye: Kolozsvár, Szabédi Emlékház. Szabédi László hagyatéka. II. 2h. 161 f.

³ Életútját lásd Szinyei József: *Magyar írók élete és munkái*. Bp. 1889–1894. <http://mek.niif.hu/03600/03630/html/index.htm> (utolsó letöltés 2011. márc. 2.)

⁴ *A Lázár utcától a Postakert utcáig. Szabédi László naplófeljegyzései (Diárium), önéletrajzai, válogatott levelezése*. Sajtó alá rendezte és a jegyzeteket írta Bartha Katalin Ágnes. Korunk, Komp-Press, Kvár. 2007. 19.

⁵ *Az abrudbányai Rédiger család. 1556–2001. Almanach az elérhető kezdetektől napjainkig (435 év)*. Összeállította dr. Abrudbányai János. Bp. 2004. gépirat. 147–148.

Rédiger Géza ebbe a reformkorból közvetített szellemi műhelybe⁶ kerül bele, s természetesen a kollégiumi önképzőkör tagjaként aktívan versel. Kriza János emlékére két verset is ír. Ezek második, Kolozsváron megjelenő verskötetében látnak napvilágot.⁷

Fennmaradt a családtörténetben a családi költői versenyek alkalmá is. Egyik alkalommal a versenyben részt vevők Rédiger Géza legkisebb gyermekének a székelykeresztúri unitárius kollégiumba való távozása eseményét örökítik meg. A költői versenyben 1903 novemberében Rédiger Géza s ennek legidősebb fia, Ödön, veje, Székely Sándor, azaz Szabédi apja vesz részt. (A versenyművek⁸ a Duránkúti hangok c. családi kézírásos irodalmi lapban jelentek meg, amelynek hollétéről, sajnos, nem tudunk.)

Szabédi László Sándor bátyjának önképzőköri tevékenysége mellett feltétlenül meg kell említeni három leánytestvérének irodalmi próbálkozásait is, amelyeket szintén a családi előképek, valamint a kollégiumi szellemi környezet ösztönző hatásaként értelmezhetünk: négy évvel idősebb nővére, Székely Ilona (Sáromberke, 1903 szept. 28. – 1981. ápr. 2.), a kolozsvári Unitárius Kollégium Főgimnáziuma VII. osztályos tanulójaként a kollégium önképzőköri lapja (Remény) 1921-es évfolyamának egyetlen nőírója. *Emlékezés* címmel novellát közöl.⁹ A Kriza önképzőkör 1922–23 évi jegyzőkönyve szerint Ilona a 104 rendes tag között szerepel; ekkor VIII. osztályos, neve mellett az *sz* betű szerepel, azaz a szaválás szerepköre rendelődik melléje; öccse, a hatodikos László neve mellett az irodalom szerepkör jelenik meg. Húga, szintén a Unitárius Főgimnáziumba járó Piroska (Sáromberke, 1909. márc. 11. – 1928. márc. 12.) 1925-ben és 1927-ben az Erdélyi Magyar Leányokban novellákat közöl; Irénke pedig szintén versel, (Zernyest, 1912. márc. 30. – 1950. márc. 5.), aki a kolozsvári református leányfőgimnáziumba jár, *Leláncolva* c. költeményét 1933-ban a Pásztortűz hozza (Pásztortűz 1933. 13. sz. 253.).

Szabédi önképzőköri tevékenysége

A kollégium reformkori önképzőköreinek működésétől eltérően az 1870-es évektől a kör immár hivatalos fórummá vált. Működését az iskolai szabályzatok írták elő és tették kötelezővé a két felső gimnáziumi osztály számára. Egy megbízott irodalomtörténet szakos tanár, azaz a védnöktanár irányítja, a VI–VIII. gimnáziumi osztályosoknak kötelező volt a részvétel. Tanév elején diákelnököt választottak, titkárt, aki legtöbbször a lap szerkesztője is volt, jegyzőt, valamint egy-két kiadóját, rendszerint alsóbb osztályos diákokat, akik a lapszámokat összemásolták. Évente a Reménynek 20-25 száma jelent meg. Az 1913/1914-es kollégiumi értesítőben olvasható a Kriza önképzőkör alapszabálya, amely a századfordulón kikristályosodott elvekre alapozhatott. A szabály szerint:

„A kör célja, hogy az ifjúságot a nyilvánosság előtt határozott fellépésre szoktassa, munkásságukban önállóságra tanítsa s iskolai tanulmányaikkal, körülményeikkel lehetőleg minden

⁶ A reformkori önképzőkörökről lásd Antal Árpád: *Szentiváni Mihály*. Állami Irodalmi és Művészeti Kiadó, Buk. 1958; Gál Kelemen: *A kolozsvári Unitárius Kollégium története (1568-1900)*. II. Minerva Irodalmi és Nyomdai Műintézet Rt. Nyomdája, Kvár. 1935; Gaal György: *Műzsák és erények jegyében. Dolgozatok Erdély unitárius múltjáról*. Kiadja az Unitárius Egyház, Kvár 2001.108–117; Kozma Ferenc: *A kolozsvári unitarium collegium ifjúsága olvasó és irodalmi körének multja*. Kvár 1867.

⁷ *Rédiger Géza költeményei*. Második kötet. Gámán János örökösénél, Kvár 1901.

⁸ Székely Sándor: *A serkentő óra*. 1903. nov.; Rédiger Ödön: *A csergő óra*; Rédiger Géza: *Gyermekeimhez*. (Abrudbányai: *i.m.* 210–211.)

⁹ Remény 1921. V. 3. Lelőhelye: a Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtára. MsU. 1298/36.

irányban bővítsse és mélyítse. A kör ezen kitűzött céljait a tagok úgy igyekeznek valósítani, hogy: olvasott jeles munkákat ismertetnek, tudományos, szépirodalmi dolgozatokat készítenek s olvasnak föl kötött vagy kötetlen alakban, jeles idegen műveket magyarra fordítanak; költeményeket vagy prózai műveket szavalnak vagy felolvasnak; bírálják; kitűzött pályátételekre pályáznak; szépirodalmi vagy más tudományos kérdésekről szabadon vitatkoznak; az önképzőkör keretében egy szaktanár felügyeletével s egy ifjúsági elnök vezetésével évről évre különböző (pl. természettudományi, zenei stb.) szakköröket alakítanak, melyeknek működését az illető szakkörök külön ügyrendje szabályozza; ének- és zeneszámokat adnak elő.”¹⁰

Szabédi önképzőköri tevékenysége feltérképezésében az önképzőkör jegyzőkönyvei, az általában kéthetenként megjelenő Remény c. lap, valamint a korabeli iskolai értesítők segítenek. Székely László kollégiumi éve alatt mintegy végigjárja a kör tisztségviselői szerepköreit: szerkesztő, jegyző és önképzőköri tevékenységének csúcspontján: elnök.

1921-ben az unitárius főgimnázium IV. osztályának az önképzőköre által kiadott Diák c. lapot a tizenéves Székely László szerkeszti, ő maga másolja egybe a Devecseri László, Valkó László, Hecheles László, valamint Pálfi Zoltán osztálytársaitól kapott anyagot.¹¹ A kollégium könyvtárában ebből egyetlen példány maradt fenn. Itt jelenik meg először, de név nélkül *Melyik jobb* c. verse is.¹² Az 1922–23 évi jegyzőkönyv¹³ tanúsága szerint a hatodikos Székely László több versét (*Az ifjú és a gépmadár*, *Dicsérlek téged Istenem*, *Káröröm*, *Jön a tavasz*, *Hull a hó*) és műfordítását (Bürgertől és Lessingtől) mutatja be, illetve olvassa fel, részt vesz a díjas szavalóversenyen, és maga is bírálatot mond mások költeményeiről; ezenkívül *A tudományos érték viszonylagos volta* c. értekezését olvassa fel.

A következő iskolai év (1923/24) alakuló ülésén jegyzőnek választják: ő vezeti tehát a gyűlések lefolyásáról a jegyzőkönyvet, végzi a kör hivatalos levelezéseit, számon tartja a mulasztásokat, s ezt hetenként közli a pénztárossal. Mindemellett versfordításokat, saját verseit, valamint *Kaland* c. novelláját olvassa fel. (Sajnos a jegyző szerző nem írja le a címeket.)¹⁴ Ebben az évben a záró díszgyűlésen több jutalomban is részesül; többek között a Reményben megjelent legsikerültebb költeményért, sikeres jegyzői munkásságáért, ezenkívül négy pályamunkája is jutalomban részesül, köztük fizikai és mennyiségtani tétel is szerepelt.¹⁵

Az 1924–25 évben már öt választják meg az önképzőkör elnökének. Megnyitóbeszédében az önképzőkörrel mint szövetzetési elvről, ennek céljáról s az iskola társadalmában betöltött szerepéről szól.¹⁶ Elnöki teendői miatt ez évben egy alkalommal szerepel csak: a *Kádár Kata* c. balladát szavalja el, amiért jegyzőkönyvi dicséretben részesül. Év végén a Reményben megjelent legjobb költemény szerzőjének 100 lejes jutalmát veheti át, s az önképzőkör lelkes és eredményes vezetéseért szintén 100 lejt.

¹⁰ *A kolozsvári Unitárius Kollégium (Papnevelő Intézet, Állami Seg. Főgimnázium, Elemi Iskola) értesítője az 1913–1914-ik iskolai évről.* Szerk. Gál Kelemen ig. 21–122.

¹¹ Lelőhelye: a Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtára. MsU2172.

¹² Kéziratossal verseinek gyűjteményében megtalálható a vers és a megjegyzés, amely szerint, ez a Diák c. lapban névtelenül jelent meg. Mózes Huba is újraközli a *Rózsahullató fa* c. 1982-es kötetben.

¹³ *A Kriza önképzőkör 1922–23 évi jegyzőkönyve.* A Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtára. MsU. 1299/VII.

¹⁴ *A kolozsvári unitárius kollégium Kriza önképzőkörének jegyzőkönyve az 1923–24 évből.* A Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtára MsU. 1299/VIII.

¹⁵ Lásd *A Kolozsvári Unitárius Kollégium értesítője az 1923–24 iskolai évről.* Szerk. Gál Kelemen. Kvár. 1924.

¹⁶ *A Kriza önképzőkör jegyzőkönyve 1924/25.* A Román Akadémia kolozsvári fiókjának könyvtára. MsU. 1299/X

A költői műhely működése

Annál is inkább fontos Szabédi önképzőköri ösztönzésre készített, valamint egyéb, korai verseire figyelni, mivel a Szabédi-recepcióból a költői zsengek átfogó vizsgálata hiányzik. Csehi Gyula, Kántor Lajos, Mózes Huba számon tartják ifjúkori verseit, kismonográfiájában ez utóbbi kapcsolatba is hozza önképzőköri tevékenységével; azonban ezek értelmezése Szabédi költői oeuvre-jének magalkotásából elmaradt.

A zsengek feltérképezése mind a Szabédi-életműn belüli szerepét tekintve, mind pedig a költő alkotó folyamatainak ábrázolása szempontjából hasznos irodalomtörténeti ismeretet jelent.

Az alábbiakban Harold Bloom hatásiszony koncepcióját tekintve értelmezési keretnek Székely László költői műhelymunkájának belső működésére igyekszünk rávilágítani.

A Remény diáklap hasábjain megjelenő, mintegy 22 vers mellett a kolozsvári Szabédi Emlékházban őrzött hagyatékban két kézírásos versesfüzetecske is van. A *Verseim* címet viselő, kisebb méretű (16x10,05 cm 112 p.) 1920 és 1923 közötti 87, Szabédi által megszámozott verset tartalmaz. Szigorú időrendi sorrendben követik egymást a költemények. A második kézíratos verseskötet is kronologikus szerkezetű, és az 1923–1928-as költői termést tartalmazza, mintegy 171 verset (20,05x14 cm. 185 p.)¹⁷

Ákár Petőfi, aki verseinek kötetbe szervezésekor a francia Pierre-Jean Béranger mintáját követve (akit költői mintaképének s kora legnagyobb költőjének tartott) általában kronologikus köteteket szerkesztett, Székely László maga is, ahogy az időben halad, egyre inkább egy költői naplószerűségben rakja össze verseit. Könnyen, mondhatni gördülékenyen ír; ezt mutatja a versnaplók költeményeinek keltezése is. Egy nap akár három nagyobb verset is megír.

Ha megvonnjuk a két kézíratos füzet költői termésének mérlegét a publikáltak visszfényében, kiderül, hogy az érettségi vizsgáig (1925. szeptemberig) írt 189 vers közül alig néhány látott napvilágot. Az eddig publikáltakból pedig a költői pályára való tudatos készülődés fázisai, az előremutató téma és motívumhálózat aligha belátható.

Első napvilágot látott kötete,¹⁸ amelyet Valkó László egykori osztálytársával közös költségen adnak ki az Új Élet sorozatban, Székely Lászlónak 16 versét tartalmazza. Ebből mindössze három verse jelent meg Remény 1922–23., 1923–24., 1924–25. évfolyamaiban (*A reformátorokhoz, Harc vár, Balvélemények*). Nyilvánvaló, hogy a többit azért nem vette fel késői válogatott köteteibe sem, mert nem érezte méltónak. Költeményeinek halála utáni közreadói, hasonló okból, alig néhányal bővítették a 1925-ös kötetben megjelent versek kánonát. Csehi Gyula az 1967-ben megjelent válogatásba¹⁹ a korai termésből hét verset válogat be, ezek mind megjelentek a 1925-ös kötetben is. Kántor Lajos a *Enyém ez a történelem* c. kötetben egy verset vesz be a kézíratos verseskötetektől, a *Kényszer* címűt, de bevezető tanulmányában utal a kéziratban maradtak közül még két másikra is (a *Hazámra* és az *Utazás Bölönbe* c. versére). Ugyanakkor felfigyel fordításkísérleteire is.²⁰ Mózes Huba a *Rózsahullató fa* c. kötetben két olyan verset közöl, amely nem szerepelt Szabédi első kötetében, ebből a *Melyik jobb* c. napvilágot látott

¹⁷ Kolozsvár, Szabédi Emlékház. Szabédi László hagyatéka. VII/7a.

¹⁸ *Gyűjtemény ifjú erdélyi írók műveiből. Új élet. Székely László költeményei és Valkó László novellái*. Bp. 1925.

¹⁹ Szabédi László: *Telehold és Vér Anna alszik*. Versek, szépprózai írások. Szerk., előszó, jegyz. Csehi Gyula. Irodalmi Könyvkiadó, Buk. 1967.

²⁰ Szabédi László: *Enyém ez a történelem*. Vál., előszó Kántor Lajos. Magvető, Bp. 1980. 7.

1921-ben a kéziratos Diák c. lapban, s csak a *Gonosz vendégek* c. (1923) származik az egyik kéziratos verseskötetéből.²¹

Jól látható tehát, hogy a zsengek vizsgálata a Szabédi-kép egyik kevés figyelemre méltatott terrénuma volt.

A hatásiszony gondolkörét kidolgozó Harold Bloom arra hívja fel a figyelmet, hogy egyetlen költői szöveg sem áll önmagában; jelentése, illetve jelentéseinek összessége más költői szövegek viszonylatában, hatásában határozható csak meg. Minden költemény interköltemény, minden egyes olvasata interolvasat. A költemény újraírás, s bár az erős költemény friss kezdet, az ilyen kezdet is mindig újakezdés. Bloom azt állítja, hogy minden költő elkésett, s minden költemény a „visszaható jelentésesség”-nek nevezett jelenség példája; minden költő művészte szükségszerűen utánzás, s legjobb esetben is csak azért küzd, hogy az elfojtáson keresztül a költészet nyelvének nyomaiból válogathasson. Van olyan nyom, amit elfojt, s van olyan nyom, melyet bevés az emlékezetébe. Bloom szerint az „erős költő” elődje minden távolabbi és közelebbi (és minden későbbi) költő is.

Középiskolai szellemi tájékozódásáról Szabédi a következőképpen vall: „Érdeklődésem a középiskolában filozófiai, természettudományi és irodalmi volt. Spinoza, Diderot, Schopenhauer, Somló Bódog, Darwin, Rutherford, Kossuth (Irataim az emigrációból) voltak főbb olvasmányaim, a modern költőket – Adyt sem kivéve – nemigen ismertem; Petőfit annál jobban.” S egyik 1937-ben írott levelében első s nagy hatású irodalmi élményeit is felsorolja:

„Az én legnagyobb irodalmi élményeim a magyar irodalom nagyjai voltak. Petőfi, Arany, Madách és Vörösmarty, csupa költő, most veszem észre. De legelső olvasmányom Kriza Vadrózsái voltak, amelyekből Édesapám emlékezése szerint magamtól tanultam meg olvasni olyan alapon, hogy ő olvasta a Kőműves Kelemennét, Júlia szép leányt, Budai Ilonát, s addig olvasta, amíg könyv nélkül tudtam őket, akkor elolvastam, azaz kitaláltam a betűket. Nem kétkem persze, hogy itt-ott segítettek is a betű kitalálásánál. Majdnem a legelső vers, amit megtanultam, a Kőműves Kelemenné. Négy és öt év között voltam.”²²

Követett és elutasított költői minták s költői elődök vizsgálatakor könnyen kínálkozik a maga Szabédi által megadott nyomvonal, s közöttük hangsúlyosnak tekinthető Petőfi hatása. A fiatal 15-16 éves László aligha kívánta letagadni ezt a költői nyomvonalat; meghaladni még kevésbé tudta. Petőfi verstematikáinak hatása, de egyáltalán Petőfinek mint a költői lét megtestesítőjének is a mintája egyaránt hatással volt Székely László versszerzeményeire. Már 13-14 évesen alkalmi költészete sokban rokonságot mutat Petőfi korai verseivel, de egyaránt kapcsolatba hozható a családi alkalmi verköltéssel, melyet apja s előtte nagyapja művelt; névnapi köszöntőverseket ír a család női tagjainak (*Nagymamám névnapjára*. 1920. júl. 1.; *Névnapra (Keresztmamának)* 1920. aug. 12.; *Névnapi üdvözlés (Ilonka néninek)*. 1922. aug.), de 14 évesen már szerepjátszós, a bort és hatását dicsőítő, könnyed, vidám hangulatú verseket is ír (*Hejh, csapláros!* 1921. aug.1.; *Borivó*. 1922.okt.; *Csendes borozás* 1923. aug.). Igen korán megjelenik a halál tematikája (*A boldogságnak honja nagy*. 1922. ápr.; *Nyár végén*. 1922. szept.), s feleségsúfoló verset is olvashatunk 1922-ből (*Egykor és most* 1922. aug.).

Kétségtelen, hogy Szabédi unitáriussága is fontos szerepet játszott abban a spirituális önmegalkotási folyamatban, amelyben az örökölt hagyomány mellett, illetve ezzel szemben

²¹ Szabédi László: *Rózsahullató fa*. Vál., előszó, függelék Mózes Huba, Dacia Könyvkiadó, Kvár 1982.

²² 1937-ben írt levéltöredék Szemlér Ferenchez. Igaz Szó 1969/4. 555.

újráfogalmazza önmagát. Ennek a folyamatnak alkotóelemeiként tekinthetők az 1921-es *Hitetlen, A reformátorokhoz*²³ (1925. jan. 12.), *Dicsérlek téged Istenem* (1922. dec. 29.), c. versei, az *Illés* (1923. aug.) c. poéma, de az önképzőkori pályatételre írott *Mennyiben erősítik a vallásos cselekmények a hitet* c. munkája is ide sorolható, ami 100 lejes jutalomban részesült az önképzőkör évi záró díszgyűlésén.²⁴

Nyilván kínálkozna a lehetőség, hogy feltárjuk, kinyomozzuk az utalások és hatások rendszerét Szabédi korai költészetében; egész hatás- és utalásvilágot építhetnénk így fel, amely azonban nem biztos, hogy értelmes vállalkozás lenne. Harold Bloom, aki a „hatásiszony” hat változatát sorolja fel, némi öniróniával mondja, hogy a „hatás” tanulmányozásának nem a források kergetése, az idézetek és a hivatkozások vég nélkül folytatható vadászata az igazi módszere. A hatás vizsgálata tehát nem azonos a filológia forráskutatásával, a minták felsorolásával, sem az allúzió felismerésével. A hatás, Harold Bloom szerint, mindenkor korrekció. Állandó korrekció. Más szóval „alkotó korrekció”. A korrekció nyomán nem a hasonlóságok, nem a megfelelések, nem az ismétlés különbözőségei sejtlenek fel, hanem – mint Harold Bloom feltételezi – általa „iktatódnak ki” a költő és az Ige közé ékelődött elődök, a régi versek, más versek, a másik költői nyelv, a jelzések, de az utódok versei is, mindaz tehát, ami a költő „útjában van”. Az ismétléssel, az utalással, a hatással mint korrekcióval iktatható ki minden, ami a költő útjában van, ám mindig csak úgy, hogy minden továbbra is a keze ügyében legyen. Mert a költő a költészetben költő, nem azon kívül. A költő munkája a többi munkájában található.

A „költőelőd” és a „kései költő” találkozási valamiképpen az olvasó és a szöveg paradigmatis találkozásának kimozdított változataként is olvasható. Bloom azt állítja, hogy ez a találkozás mindenekelőtt a költői tapasztalatban megy végbe; ami azt jelenti, hogy új szövegek elsősorban más szövegek kapcsolatából/kapcsolata révén jönnek létre. A hatásokra épülő irodalom voltaképpen intertextuális kapcsolatok hálózata. Az intertextuális kapcsolatok szükségszerűen értelmezői momentumot is tartalmaznak. Így az irodalmi, költői alkotás folyamata természetszerűen olvasatok folyamata. Az olvasat mindig félreolvasat is egyben, alkotó félreolvasás. Az olvasás aktusában előforduló ismétlődő hibák (félreolvasás-típusok) rendszerét, azaz a hatásiszony hat változatát összeállítva, az erős és gyenge, koraiság és elkészség polarítására alapoz. Minthogy Bloom a hatásiszony változatainak a bemutatásakor nemcsak költők, szerzők közötti hatásmozgásokat mutat be, hanem egyetlen szerző különböző műveinek szövegei közötti hatások megmutatásában is. Hasonlóan jól alkalmazható és kimutatható ez a hatásmozgás Szabédi korai és érett költészetének egymáshoz való viszonyában.

Székely László korai verseit vizsgálva éppen az tűnik érdekfeszítőnek, hogy ezek a költemények milyen más szövegek háttéréből születnek, s mindezt milyen intertextuális tradíció hozza létre.

Nemcsak gimnáziumi bizonyítványainak sorozatos színjeles értékelése jelzi, hogy Székely László a problémákat egy hihetetlenül erős és koraérett intellektussal ragadja meg. Korai lírájának számos motívuma visszaköszön az érettebb verseiben.

²³ Az Isten hol van? Hívódsz agyatokba / Nem festhették meg hibátlan mását; / Csak kényszerítőbb lett a józan dogma, / Mi eltörülte szent csudák varázsát. / Ah Kebleteknek gyászos büszkesége / Megölte bennem őseim hitét, / Adhatátok-e megnyugvást cserébe, / Hogy meg ne gyilkoljon a semmisség?... (*Gyűjtemény ifjú erdélyi írók műveiből. Új élet. Székely László költeményei és Valkó László novellái.* 1925. Bp.10.)

²⁴A kolozsvári unitárius kollégium Kriza Önképzőkörének jegyzőkönyve az 1923–24 évből. MsU1299/VIII.

Az 1923-as *Emlékeim*²⁵ c. vers a vágatató, orrlikából tüzet prűszkölő vonat egész versen átvonuló képe a versritmus katatón lüktetésének köszönhetően még inkább sejtelmet, titkot, sötétséget és titkos bánatot hordozó hangulati jelkép, de egyben kései nagy szintetizáló verseit is sejteti.

1923 szilveszterestéjén születő *Mentegetőzés* c. verse a nyelvvalóság elégtelenségének korai megjelenése s egyben a költői műhelymunkára való reflexió is, amennyiben a megcsinálás nehézsége, a versbe való bezártság s az abból való kitörés képtelenségével egyesül a rímbilincs metaforában. (A *Kényszer* [1924] c. vers rabcella motívumával is rokonítható.)

*Úgy szeretnék lágy szavakat susogni
Néked, énekes, puha, szép beszédet,
melynek árja, mint csobogó patakzaj
álmot idézget.*

*Hasztalan' vágyam; csikorogva hullnak
rímbilincsbe vert szavaim, s az álnok
ócska ritmusok darabos zenéje
elveri álmod.*

A *Költészetem* (1924. jan. 20.) c. vers a költészet-menedék (sziklavár) gondolata a „kínba termett drága könyecsepp” trópus által a bántott lélek versben való feloldásának a lehetőségét mutatja fel. A gyöngy és gyémánt metaforák mint az értékteremtés képi megfelelői a fájdalom és a mások fájdalmának versbe emelésével a költőelődöktől való szorongásaként is értelmezhetők, az alkotónak az eddigi versekkel (elődökkel) kapcsolatos elfojtott indulatainak érzelmi velejárójaként. Két utolsó verszaka így hangzik:

*Költészetem, te sziklaváram!
A rámözönlő sorscsapásban
Rejtsed magadba bántott lelkem:
A durva érzést hadd csiszolja
Nemes ütembe, rímbe, szóba.*

*Sugárzik, miként ékszerré vált
Gyöngyszem vagy kiköszörült gyémánt,
A kínba termett drága könyecsepp;
S alázatos, buzgó csodálat
Környékezi a sziklavárat.*

²⁵ *Titokzatos réten állok / Egyet hallok, egyet látok / Mellettem a vonat vágat / A fekete éjszakának / Hallom, látom, horkol, lángol / Tüzet prűszköl orrlikából / S hajrá, hajrá tovavágtat / A fekete éjszakának – / Még fülemben cseng a hangja / Még szemembe villan langja / Halk hang; mint mikor keblemből / Titkos bánat jajjá feltör – / Lány lang; vénasszony szemében / Villan ilyen ó-mléken... / Hang, láng csuklik; hallom? Látom? / Lelkem sír-e hangon, lángon / Tán szemem vibrál, fülemben cseng / Lát, hall még: – a vonat elment.*

Hasonló élményvilágú a *Rímek* (1925. márc.) c. vers is, amely rímek kihívó, gátló, kényszerítő és jelentésfelfordító mibenlétét tematizálja, s szintén a költő műhelymunka-reflexiója. Az alkotó műalkotás-teremtő erejét méri meg a hatásiszony megváltást nem ismerő költői helyzetében:

*Kínoz, kényszerít, harcra feszít,
Küzdelemben kerget ez a furcsa kín.
Százszor nevettek, nagyon megvetették
És él és földhöz vág, vagy emel a rím.*

*A szavak szaladnak, útjukat állja.
Rendezgeti, sorba rakja, ezt ide, azt oda.
Szabályosra szűkül a kanyargó pálya
És él és uralkodik a szörny-kaloda.*

Hasonló a költői kerete *Hóvirág* (1925. márc. 3.) c. versének is:

*Másodkézből kaptunk mindent,
Hóvirágot, érzést, Istent.*

Az *utcán*²⁶ c. verse pedig (amely a *Reményben* is megjelent) az idegenségérzet, egyedüllét problematikájának korai költői feldolgozása.

E néhány kiemelt verse már sejteti az érett Szabédit. Ezeknek olykor előremutató motívumai az érettebb versekben teljesednek ki, s a történelmi, politikai változások hatására más dimenziót kapnak, az élettörténet felől nézve pedig tragikus mélységet nyernek.

Szinte félelmetesen hat, amint a nagy szintetizáló költői művet *A Szabédi Nagyréten* című 1936-os versét a zsengek néhány jelentősebb költeményével összevetjük. Együtt van itt a Szabédi-líra valamennyi nagy témája, motívuma: a vasút, a halál, a megértésre vágyás/nem találás, idegenségérzet, egyedüllét, a hagyomány, a hatás, a megcsinálás nehézsége, a létezés nehézsége. Amint Bloom mondja, a versben, az „erős költő” versében minden mindenkor együtt van, és egyszerre van. *A Szabédi nagyréten* mindez tökélyre vitt formában; nem rímképletre redukálva, hanem költészetként előállítva.

²⁶ Az emberek, az emberek közt / Oly idegen ember vagyok. / És tőlem száz mérföldre járnak / Igyekvő, furcsa alakok. // Tán emberek. Csak nézem őket. / Belém ütődik egynehány. / Vér, hús. Magamformájú élet. / A száz mérföldtől ha rájuk nézek / Oly ismeretlen mindahány. // Van-é fájdalom szíveiknek / Van-é bánatjuk, örömük? / Eh! Sorsuk titkát mért kutatnám, / Arcuk redőit olvasgatván? / Miért törődném övelük? // Miért venném más baját magamra? / Továbbmegyek részvéttel... / S már gondolatban visszaomlok / S már lelkem mélyén felsikoltok / S forró vérem fagyosra hűl. // Más bánatját ha meg se láttam / Bajomra vajjon ki figyel? / Kutatva arcomnak redőit / Velem jaj! Vajjon ki törődik / S szívemnek száz sebeivel. // Lelkemnek mélyén felsikoltok: / Bűnös valék, megtérek ím. / Szemetem szemetekbe vágom, / A jajt, fájást ott megvigyázom. / Szeresetek testvéreim! // Legyünk mind régi ismerősök / Ne részvéttel idegenek. / S ha látjuk egymást lopva, titkon / Mosoly derüljön arcainkon. / Békítő, gyógyító meleg.

László Szabédi and the Unitarian High School from Cluj (Kolozsvár)

Keywords: László Szabédi, Unitarian High School, Cluj-Kolozsvár, Harold Bloom

The years spent in the Unitarian High School from Kolozsvár determined the poetry of László Szabédi. In what follows, besides sketching his family and school environment, the study will focus primarily on his activity within the school's self-educating group. As the reception of Szabédi didn't include a comprehensive analysis of his poems written during his youth, I will disclose the internal functioning of this early poetry workshop. Harold Bloom's theory on the *Anxiety of Influence* will be used throughout the analysis, as a theoretical frame.